

БУТТЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ ЯК ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ЗАСТОЮ

Вакулко І.О. студентки історико-юридичного факультету

Науковий керівник: канд. іст. наук., доц. **Страшко Є.М.**

Внаслідок пошуку нових теоретичних методологічних засад історії, з'явилась потреба у справді «смисловому універсумі» (за А. Шюцом) – вивченні повсякденності, через призму якої можна зрозуміти людину, її суть та історію [16, с. 5]. Формується думка про те, що в аналізі історичного процесу потрібно досліджувати не лише видатних історичних постатей, а й пересічних громадян.

Дослідження радянського повсякденного життя конкретного про шарку населення – неповнолітніх громадян має поглибити та більш конкретно показати соціально-економічну політику радянської держави у період брежнєвського «застою». Це дасть змогу зрозуміти, як місцеві владні інституції функціонували за радянською системою на прикладі обраної конкретної сфери.

Мета роботи – вивчити проблему повсякденного життя неповнолітніх міста Ніжина у 1965-1982 роках, як віддзеркалення соціальної політики радянської влади на місцях.

Історія повсякденності – напрям молодий, і виокремився завдяки німецьким вченим – науковцям Е. Гуссерль, А. Шюц, В. Ульріх., А. Людтке. Останній визначив історію повсякденності як «детальний історичний опис забезпечених та бідних, одягнених і голих, нагодованих і голодних, конфліктів та співпраці між людьми, а також їх душевних переживань, згадок про минуле, любові і ненависті, надій на щасливе майбутнє» [14, с. 11]. Внесок німецьких істориків є, насправді, великим, вони відкрили нові можливості для розуміння різних історичних феноменів.

Лише віднедавна розпочались значні вітчизняні дослідження та збільшився інтерес до вивчення історії повсякдення. Серед вчених, які займаються даними питаннями особливе місце посідають О. Удод, що відзначає, що буденність це

не лише житлово – побутові умови, це сходинка до розуміння ставлення людини до держави, суспільства[15]; О. Коляструк – визначає історію повсякденності як спосіб визначення великого через мале. Вона говорить, що звичайний досвід – є локомотивом людської історії. [13, с. 10]

Питаннями малої історії займаються Л. Ковпак, В. Даниленко та І. Карівець. Їх монографії теж на високому рівні показують методологічну і практичну сторону повсякденного життя українського суспільства у другій половині ХХ століття; виокремлюють категорії повсякденності у радянську добу [12, с. 8].

Основу джерельної бази складають архівні документи: Відділу державного архіву Чернігівської області в місті Ніжині, фонд Р 5293, опис №1.

З історичної точки зору повсякденність – це цілісний соціокультурний і життєвий світ, безпосередня умова людської життєдіяльності по забезпеченню своїх потреб, історична реальність, в якій формується комунікація людей, де в подальшому проходить процес соціалізації.

Стосовно питання об'єкта дослідження історії повсякденності вчений О. Удод зазначає, що ним є сама людина в її взаєминах з оточуючим світом. Також О. Удод визначив предмет історії повсякденності: «це перш за все, процес олюднення побуту, психологізація щоденного життя, ставлення людини до побутових проблем, до влади, держави і суспільства в цілому через призму особистісного сприйняття умов життя» [15]

Порівняльна характеристика і статистика на приклада міста Ніжина дають можливість побачити реалії радянської системи. На той час у місті Ніжині діяв виконавчий орган – Виконавчий комітет Ніжинської міської Ради депутатів трудящих (далі В к Н м Р д т), який займався питаннями неповнолітніх, освітніх структур, міського благополуччя, соціального забезпечення, охорони здоров'я і т.д.

Для вирішення питань, що стосуються справ неповнолітніх створювались спеціальні комісії, вони мали право:

Ст..1 комісії мають право своїм головним завданням запобігання бездоглядності і правопорушень неповнолітніми, здійснення заходів боротьби з бездоглядністю.

Ст..2 вживання заходів до працевлаштування або направлення в спеціальні учбові заклади, школи-інтернати, виховні колонії.

Ст..3 комісії здійснюють нагляд за поведінкою неповнолітніх, після повернення їх з спеціальних виховних установ, трудових колоній, і т. д. [1, с. 2]

Робота В к Н м Р д т за 1965 рік принесла доволі непогані результати, (головою комісії по справам неповнолітніх був Л. Заяць). За рік відбулось 17 засідань, на яких було розглянуто 76 справ. Зокрема за: грубі правопорушення в школах і поза ними – 22 справи; за бездоглядність і бродяжництво – 3 справи; за дрібні крадіжки – 13 справ; за тяжкі злочини, розбої, зґвалтування, вбивства – 1 справа. Після результатів розгляду: повернуто неповнолітніх на навчання – 38 людей; працевлаштовано – 10 осіб; направлено до спеціальних шкіл та виховних колоній – 6 осіб [1, арк. 5]

По роботі з дитячим безпритульством і злочинністю активно залучалась громадськість міста, поширювалась практика роботи із важко вихованцями.

В місті створювались комсомольсько-оперативні загони. Серйозної уваги заслуговує позитивний досвід роботи дитячої кімнати Ніжинського приміського колгоспу імені Суворова [1, арк.. 9]

На підприємствах було недостатньо поставлена виховна робота – лише за 1965 рік затримані неповнолітні за хуліганство, п'янку (справи на неповнолітніх Лопатіна, Богіна, Ковалю, а Кошугнов – за грабіж, притягнений до кримінальної відповідальності) [1, арк.27]

Справи, що стосуються тих дітей, які малозабезпечені і з неповних сімей – їм виплачувалась соціальна допомога (на прикладі справи М. Кутульської, що проживала в м. Ніжині по вул. Черняхівській буд. 32) – щомісячна виплата у розмірі 22 рубля [3, арк.. 35]

Що стосується покарань, то застосовувались різні, в залежності від правопорушення. Приклад: повістка на неповнолітніх за неправомірну

поведінку і штраф батькам Гельфарда і Чаткова у розмірі 10 рублів з кожного [1, арк. 23]

Дітей які не бажали учитись влаштовували на роботу різноробочими, але без діяльності дитина не могла бути - на це накладався штраф до 5 рублів [1, арк.. 24].

Але варто зазначити те, що в основному робота комісій була спрямована на ідеологізацію робочого класу, аніж на боротьбу із правопорушеннями та злочинністю міста. [1, арк.. 6]

Протягом декількох років система не змінювалась, значних зрушень не відбувалось. За 1973 рік проведено 14 засідань комісії. Серед них розгляд декількох справ неблагополучних сімей показав, що батьків неповнолітніх штрафували від 10 до 50 рублів. Підвищилась значна кількість питань пов'язаних з алкоголізмом, за 1973 у медвигверезник було доставлено 23 людини неповнолітні – 9 із них працюючі, 7 – учні, 2 – студенти, 3 – не працюють і не навчаються [4, арк..3]

За 1973 рік комісією оштрафовано 20 батьків, працевлаштовано 252 підлітка, до них були прикріплені вихователі. 2 вихованців були з умовною мірою покарання (В. Бойко 1957 року народження та Р. Іващенко 1956 року народження) [4, арк..15]

З дітьми із неблагополучних сімей проводилась робота: в літній період при всіх школах міста Ніжина були створені спортивно-літні табори, де оздоровлялись приблизно 300 дітей. Керували роботою студенти НДПІ імені Миколи Гоголя, які проходили педпрактику [4, арк. 17]

Із статистики звіту Ніжинської комісії за 1973 рік: взято на облік неповнолітніх – 38; розглянуто справи про правопорушення – 52; взято на облік неблагополучних сімей – 5; кількість батьків, на яких покладено штраф – 20; подання на позбавлення батьківських прав – 0; трудовлаштовано підлітків – 10; направлено на базові учбові заклади – 2; направлено на спеціальні школи – 1; закріплено вихователів – 2; знято із обліку – 12 [4, арк. 40]

При комісії почав працювати інститут суспільних вихователів (їх нараховувалось 15) – всі закріплювались на вихованцем. Приклад: неповнолітній В. Сидельников був умовно достроково звільнений з місця позбавлення волі. Його було влаштовано на механічний завод і прикріплено вихователя майстра цеху П. Марусика, який багато уваги приділяв вихованню підлітка. Спочатку зміцнив з ним стосунки, потім зовсім перевиховав – це показово було на той час для багатьох підприємств [5, арк. 12]

Якщо зосередитись далі, то із звіту Ніжинської міської комісії по справам неповнолітніх за 1978 рік окреслено питання, які займали головну позицію по покращенню роботи різних установ та посиленню виховної роботи з молоддю.

Головою комісії була Л. Шеховцова, начальник інспекції по справам неповнолітніх – Р. Носенко. Робота проходила планово, постійно реалізовувався комплексний план виховної роботи по попередженню правопорушень через неповнолітніх.

В 1978 році проведено 11 засідань, на яких були розглянені і обговорені питання про покращення фізично-виховної роботи серед молоді, та організацію відпочинку молоді, організацію виховної роботи з підлітками.[6, арк.. 2]

Загалом за цей рік здійсненні такі правопорушення: крадіжки і грабіж, хуліганство, викрадення машин, мотоциклів, аморальна поведінка, вживання спиртних напоїв, порушення дисципліни в школі, по місцю роботи.

В місті проводилась робота по боротьбі з п'янством серед неповнолітніх. Прочитано 25 лекцій на протиалкогольну тематику; взято на облік 5 людей, проліковано – 3 людини, відправлено на спец лікування – 2 людей; 25 підлітків здійснили правопорушення у нетверезому стані [7, арк.5]

Міри покарання, що застосовувались до таких осіб: направлено в спеціальні професійні технічні училища на навчання – 8 людей (В. Молодойкін, С.Молотов, Р. Бойко, О. Колісник, і т. д.). також до мір покарання відносяться: направлення у спеціальні установи з вихователем – 10 людей, догана – 18 неповнолітніх, попередження – 58 осіб, штраф – 6 людей,

перевиховання колективом трудящих – 5 людей, притягненні до кримінальної відповідальності – 2 [7, арк. 6]

Паралельно проводилась робота в клубі «Радуга», де з важковиховуваними дітьми в клубі функціонували різні гуртки (умілі ручки, ляльковий театр, в'язання, фотогурток, спортивні секції). Займалось там 233 дитини. Організовувались культурно масові заходи: концерти, культурні походи в кіно, екскурсії.

Комісія займалась питаннями літнього відпочинку з всіма учасниками шкіл міста. Для важковиховуваних підлітків був відкритий військово-спортивний загін, де їх налічувалось 24 [6, с. 8].

Стосовно роботи із працевлаштуванням дітей, то усі випускники шкіл розприділені, «важких підлітків» - 38 осіб.

Із статистики 1978 року: поставлено на облік 104 підлітка – правопорушника, розглянемо на них 70 справ. В основному: грабіж, крадіжки – 27 осіб; хуліганство – 35 осіб; викрадення машин, мотоциклів – 11; аморальна поведінка – 1; вживання спиртних напоїв – 4; порушення дисципліни – 7; проступки – 11 [8, с. 15].

Міри покарання, що застосовувались до правопорушників: вибачення – 36 особи, попередження – 18, догана – 18, штраф – 6, направлення у спец профтехучилища – 1 [8, арк. 16]

За результатами перевірок визначено, що причинами правопорушень були недоліки у вихованні сім'ї – 66 дітей, недоліки роботи шкіл – 8, недостатня робота у ПТУ – 3, по місцю роботи - 7 та інші причини особистісного характеру – 20 [8, арк.. 17]

Що стосується останніх років правління Брежнєва, то за 1980-1981 роки можна прослідкувати наступну картину: при перевірці комісією освітніх і культурних установ відзначено, що в організації марксистко-ленінського навчання недостатньо враховувались особливості творчості та ініціативи молоді, не отримано значного розвитку комсомольство, кожний 4 – й не мав суспільного доручення.

На кінець 1980 – х на профілактичному обліку стояло 70 неповнолітніх. 35 із них направлено на суспільні роботи, 45 дітей відправлено в виховні табори [9, арк. 3]

В місті працював загін макаренківців, створений із студентів НДПІ імені Миколи Гоголя. Кожен студент закріплений над важковиховуваним підлітком.

Із статистики за 1980 рік: поставлено на облік 52 підлітка-правопорушника, розглянемо на них 34 справи, в основному за хуліганство – 32 особи, крадіжки – 13 осіб, дії, спричинені наркотичними речовинами – 13.

Прийнято такі міри покарання: виговори – 42 підліткам, попередження – 26, штраф – 2 особам [10, арк. 68] В результаті боротьби із алкоголізмом, кількість правопорушників збільшилась із 15 до 32. Батьків, які не належним чином виховували свої первістків було оштрафовано у розмірі від 10 до 50 рублів [10, арк. 69]

Із проведеної роботи по працевлаштуванню випускників: із 622 учнів 297 працевлаштовано, продовжили навчання – 303, 5 ніде на навчались і не працювали [9, с. 8].

Комісія хоч і збільшувала масштаб роботи, але робота не мала ефективного результату: кількість підлітків-правопорушників значно збільшувалась, недостатньо проводилась профілактична робота із сім'ями. Введені нові форми боротьби з «важкими підлітками» не приносила покращених результатів, комісія не справлялась із своїми прямими обов'язками. Навіть якщо не враховувати те, що кількість випускників шкіл 1980 році значно більша, аніж 1965 – все одно залишається фактом те, що проблему із неповнолітніми у м. Ніжині комісія по справам неповнолітніх виконувала неефективно. Кількість правопорушень збільшувалась можливо із тим фактом, що всі сфери буденного життя населення не занадто дієво контролювались, недостатньо проводились профілактичні роботи в усіх установах. Потрібно додати те, що насправді вся політика комітетів була направлена на зміцнення і глибоке вкорінення соціалістичної влади. При цьому ні разу не упускалась нагода її використати. Якщо проаналізувати всю роботу

комісії – не можна однозначно сказати, що лише через неефективність профілактичної роботи не можна було зменшити відсоток правопорушень у місті, потрібно реально дивитись «правді у вічі» - через слабку систему організації соціальної політики «зверху» не можна було реалізувати дієву роботу на місцях.

Недостатня увага вищих органів щодо соціальної політики наглядом показувала, що це не єдина сфера, де неповно виконується робота по забезпеченню покращення соціального життя населення, а прослідковується картина зі зворотною стороною – виконавчі органи не відчували відповідальності перед вищими структурами, тому подальшому це загрожує наростанню кризових явищ, що в принципі й відбувалось протягом цих років.

Отже, ми можемо однозначно стверджувати одне: саме кризь призму повсякденності досить легко прослідкувати якусь конкретну сферу і в колі її проблем визначити, як відбувались більш масштабні процеси. На прикладі вивчення теми соціального феномену неповнолітніх правопорушень ми вияснили якою була радянська система роботи у соціальній сфері. І маємо погодитись із словами французького філософа Жан-Жака Руссо: «потрібно бути великим філософом, щоб одного разу помітити те, що бачиш щодня», а в нашому випадку, щоб проаналізувати і вглибитись у суть процесів, які відбувались у роки правління Л. Брежньєва.

Список використаної літератури

I. Джерела

1. Відділ державного архіву Чернігівської області в місті Ніжині (далі - ВДАЧОН). – Ф. Р 5293, оп. №1 , спр. 1145 Звіт роботи комісії по справам неповнолітніх, арк. 39.
2. Там само, спр. 1094 Протоколи засідань по комісії по справам з неповнолітніми, арк.. 57.
3. Там само, спр. 1713 Справки о состоянии научно-просветительской и атеистической пропаганде культурно-просветительских учреждений г. Нежина, борьба с преступностью среди учащихся, арк.. 28.

4. Там само, спр. 1785 Отчет по работе комиссии по делам несовершеннолетних исполкома Нежинського городского Совета депутатов трудящихся, арк..45.
5. Там само, спр.1809 Річний звіт роботи комісії по справам неповнолітніх за 1974 рік, арк.. 20.
6. Там само, спр. 1975 Звіт про роботу Ніжинської міської комісії по справам неповнолітніх, арк.. 11.
7. Там само, спр. 1978 Протоколи засідань по боротьбі з алкоголізмом, арк.. 23.
8. Там само, спр. 2003 Звіт про роботу Ніжинської міської комісії по справам неповнолітніх за 1978 рік, арк.. 17.
9. Там само, спр. 2085 Звіт роботи комісії по справам неповнолітніх, арк.. 15.
10. Там само, спр. 2064 Плани робіт і протоколи засідань комісії по справам неповнолітніх, арк.. 79.

II. Наукова історична література

11. Ковпак Л. Соціально – побутові умови життя населення України у другій половині ХХ ст.. / НАН України; Інститут історії України. – К., 2003. – 250 с.
12. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. – Харків., 2008. – 120 с.
13. Людтке А. Чтотакоеисторияповсякдневности? Еедостижения и перспективы в Германии? // Социальнаяистория: Ежегодник 1998 – 1999. – М., 1999. – С. 77.
14. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема // Доба. – Черкаси., 2002. - № 3
15. Шюц А. Структура повсякденного мислення // Социалистическииеисследования. – 1988. - №2. – С. 131